

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра психології

ПОГОДЖЕНО:
перший проректор Академії,
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник внутрішньої служби
_____Олександр ОЛІЙНИК
«___»_____20___р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Психологія кризових станів»
спеціальність 053 «Психологія»
рівень вищої освіти: другий (магістерський)
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИК:
начальник кафедри психології,
кандидат психологічних наук,
доцент,
полковник внутрішньої служби
Мірошніченко О.М.

Затверджено на засіданні кафедри
психології
Протокол № _____ від
«___»_____20___р.

Кредити та кількість годин: 4 кредити ECTS; години: 16 год. лекційних, 16 год. семінарських, 8 год. практичних, 80 год. самостійна робота.

Анотація курсу

Навчальна дисципліна «Психологія кризових станів» спрямована на формування сучасного уявлення про життєві кризи, ознайомлення з методами психологічного супроводу особистості в кризових станах. Розглядаються зміст і прикладні техніки забезпечення психологічної безпеки особистості. Практичне значення опанування навчального курсу реалізується через сприяння розкриттю у студентів особистісного потенціалу.

Розділ 1. Психологія кризових станів. Загальне уявлення про життєві кризи. Методи психологічної діагностики різноманітних кризових станів з урахуванням соціальних, особистісних, вікових та гендерних особливостей. Види кризової допомоги. Стратегія і тактика при роботі з кризовими клієнтами. Посттравматичний стресовий розлад (ПСТР) як відстрочена реакція на стрес. ПТСР: діагностичні критерії. Особливості посттравматичного стресу у дітей. Індивідуальні особливості переживання ПТСР. Технології психологічної допомоги в ситуації ПТСР. Розділ 2. Специфіка допомоги при різних видах кризових станів. Психологія горя і втрати. Стадії роботи горя. Психологічні процеси при втраті. Основні етапи психотерапії горя. Феномен суїцидальної поведінки. Аналіз етапів суїцидальної поведінки. Психологічна допомога жертвам насильства. Різновиди та психологічні наслідки насильства. Психологічна допомога жертвам сексуального та сімейного насильства. Розділ 3. Психологічні основи безпеки особистості. Безпека як стан захищеності особистості, суспільства, держави. Зміст і функції психологічної безпеки особистості. Поняття про небезпеку. Види небезпек. Уявлення про маніпуляцію. Безпека особиста. Суб'єктивні й об'єктивні фактори функціонування психологічної безпеки особистості. Структура психологічної безпеки особистості, механізми її формування. Рівнева організація безпеки особистості. Віктимність. Захищеність від психологічного насильства. Компетентність особистості у сфері психологічної безпеки. Розділ 4. Прикладні технології психологічної безпеки особистості. Технології формування спрямованості особистості на безпеку у ставленні до себе, інших людей і навколишньої дійсності. Соціально-психологічні практики визначення психологічної безпеки соціальних систем різного рівня. Механізм соціальної оцінки бажаної поведінки й умови його функціонування. Техніки формування психологічної безпеки особистості.

Програма навчальної дисципліни складена кафедрою психології Академії Державної пенітенціарної служби відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців на другому (магістерському) рівні вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія». Дисципліна викладається на 1-му курсі протягом 2-го семестру.

Мета викладання навчальної дисципліни - розширення загальних компетентностей у сфері психології кризових станів особистості та безпеки особистості; ознайомлення з технологіями надання психологічної допомоги і самопомоги в кризових ситуаціях; розвиток студентів як суб'єктів життєдіяльності;

Програмні результати навчання

- здатність використовувати теоретичні знання та практичні навички для аналізу й діагностики поведінки особистості, що переживає кризу;
- готовність вирішувати типові завдання в області здійснення допомоги особам, що переживають кризу;
- сформована аутопсихологічна компетентність в області психологічної безпеки;
- вміння використовувати психологічні техніки захисту, протидії та запобігання особистісним небезпеці, загрозам і ризикам;
- вміння визначати психологічні ресурсні можливості в контексті забезпечення власної безпеки як суб'єкта професійної та життєдіяльності.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Вс ь о г о д и н	Л е к ці ї	Сем інар и	Самос тійна робота
Розділ 1. Психічні реакції людини на травматичні події в екстремальних ситуаціях					
1	Тема 1. Загальні уявлення про предмет та завдання психології екстремальних ситуацій	9	2	2	5
2	Тема 2. Психологічні особливості особистості у екстремальних ситуацій	9	2	2	5
3	Тема 3. Особливості дії психічної травми при екстремальних ситуаціях	9	2	2	5
Всього за розділом 1		27	6	6	15
Розділ 2. Психологічні особливості переживання екстремальних ситуацій					
4	Тема 4. Психологічні аспекти переживання гострого горя та посттравматичного стресового розладу як анормальної життєвої кризи	13	4	4	5
5	Тема 5. Екстремальна професійно- психологічна підготовка персоналу ризиконебезпечних професій	9	2	2	5
Всього за розділом 2		22	6	6	10
Розділ 3. Зміст психологічної допомоги постраждалим в екстремальних ситуаціях					
6	Тема 6. Психологічно-діагностичне забезпечення діяльності у екстремальних ситуаціях	13	4	4	5
7	Тема 7. Перша психологічна допомога особі в екстремальних ситуаціях	13	4	4	5
8	Тема 8. Психологічна допомога постраждалим залежно від виду екстремальної ситуації	9	2	2	5
9	Тема 9. Психологічна допомога та самопомога особі у екстремальних ситуаціях	9	2	2	5
10	Тема 10. Позбавлення волі як екстремальна ситуація	9	2	2	5
11	Тема 11. Поведінка натовпу в екстремальних ситуаціях	9	2	2	5
12	Тема 12. Суїцидальна поведінка	9	2	2	5
Всього годин за курсом		120	30	30	60

Завдання до семінарів

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальні уявлення про предмет та завдання психології екстремальних ситуацій	2
2	Психологічні особливості особистості у екстремальних ситуацій	4
3	Особливості дії психічної травми при екстремальних ситуаціях	2
4	Психологічна аспекти переживання гострого горя та посттравматичного стресового розладу як анормальної життєвої кризи	4
5	Екстремальна професійно-психологічна підготовка персоналу ризиконебезпечних професій	2
6	Психологічно-діагностичне забезпечення діяльності у екстремальних ситуаціях	2
7	Перша психологічна допомога особі у екстремальних ситуаціях	2
8	Психологічна допомога постраждалим залежно від виду екстремальної ситуації	4
9	Психологічна допомога та самопомога особі у екстремальних ситуаціях	2
10	Позбавлення волі як екстремальна ситуація	2
11	Поведінка натовпу в екстремальних ситуаціях	2
12	Суїцидальна поведінка	2

Тема 1. Загальні уявлення про предмет та завдання психології екстремальних ситуацій

1. Предмет, завдання екстремальних ситуацій. Поняття та види екстремальних ситуацій.
 2. Життєві кризи особистості за Ф. Василюком та Т. Титаренко.
 3. Конфліктні та безконфліктні надзвичайні ситуації.
- Література: основна № 1-5, 10, 15, 20-22; допоміжна № 3-6, 15, 19, 21.*

Тема 2. Психологічні особливості особистості у екстремальних ситуацій

1. Поняття про стрес та основні підходи до його дослідження.
 2. Суть та основні теорії подолання стресу.
 3. Механізми психологічного захисту особистості у екстремальних ситуаціях.
- Література: основна № 1- 5, 8, 19-24; допоміжна № 1, 3, 8, 15.*

Тема 3. Особливості дії психічної травми при екстремальних ситуаціях

1. Психічна травма: короткий історичний огляд проблеми.
2. Типи поведінки в екстремальних ситуаціях.
3. Основи травмофокусованої терапії.

Література: основна № 1, 8, 10, 18-22; допоміжна № 2, 3, 8, 15, 21.

Тема 4. Психологічні аспекти переживання гострого горя та посттравматичного стресового розладу як аномальної життєвої кризи

1. Горе як хвороба, як стрес. Стадії переживання гострого горя.
2. Основні принципи психологічної допомоги при гострому горі.
3. Посттравматичний стресовий розлад. Особливості терапії стресових станів.
4. Форми і методи психологічної роботи з психотравмою.
5. Реакція дітей та підлітків на смерть близької людини.

Література: основна № 1, 2, 7, 9-12; допоміжна № 12-15, 18, 20.

Тема 5. Екстремальна професійно-психологічна підготовка персоналу ризиконебезпечних професій

1. Організація екстремальної професійно-психологічної підготовки персоналу аварійно-рятувальних служб, військовослужбовців.
2. Сучасні психолого-педагогічні технології розвитку екстремально значущих якостей персоналу МНС України.
3. Основні стратегії регуляції професійного стресу працівників ризиконебезпечних професій

Література: основна № 10, 14, 15, 22, 25; допоміжна № 5, 8, 18, 20.

Тема 6. Психологічно-діагностичне забезпечення діяльності у екстремальних ситуаціях

1. Поняття "метод", "методика", "методологія".
2. Основні методи дослідження психічного стану, поведінки постраждалих у екстремальних ситуаціях.
3. Загальна характеристика психотехнік діагностики адаптації до стресу, стресостійкості, дезадаптивних станів у екстремальній ситуації.
4. Проективні методики, що застосовуються в психології екстремальних ситуацій.

Література: основна № 8, 10, 12, 20, 24; допоміжна № 1, 3, 7, 15, 20.

Тема 7. Перша психологічна допомога особі у екстремальних ситуаціях

1. Питання, мета та завдання екстренної психологічної допомоги постраждалим в екстремальній ситуації.
2. Поняття про страх, ступор, плач, нервову тремтіння, агресію, апатію, паніку, невроз.
3. Види першої психологічної допомоги людям в залежності від психогенної реакції на екстремальну ситуацію.
4. Особливості першої психологічної допомоги персоналу аварійно-рятувальних служб.
5. Основні напрямки роботи психолога в осередку екстремальної ситуації.

Література: основна № 7, 10, 14, 17, 18; допоміжна № 1, 3, 4, 21.

Тема 8. Психологічна допомога постраждалим залежно від виду екстремальної ситуації

1. Особливості психічних розладів у постраждалих від стихійних лих, катастроф.
2. "Стокгольмський синдром", "В'єтнамський синдром". Психологічні наслідки, викликані військовими діями.
3. Особливості психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій та сім'ям загиблих військовослужбовців АТО.

Література: основна № 1, 2, 7, 10, 15, 20; допоміжна № 2-4, 20, 21.

Тема 9. Психологічна допомога та самопомога особі у екстремальних ситуаціях

1. Психологічна профілактика психічних розладів в осіб, які пережили екстремальну ситуацію.
2. Форми і методи психологічної роботи з психотравмою.
3. Мета, специфіка та завдання основних напрямків комплексної реабілітації постраждалих в екстремальній ситуації.

Література: основна № 1-6, 10-15, 20-22; допоміжна № 1, 3, 9, 15, 20, 21.

Тема 10. Позбавлення волі як екстремальна ситуація

1. Психічні стани засуджених та динаміка їх протікання в умовах позбавлення волі.
2. Соціально-психологічна адаптація засуджених в умовах соціальної ізоляції.
3. Формування психологічної готовності персоналу ДКВС до дій в екстремальних ситуаціях.

Література: основна № 1-6, 10, 12, 23; допоміжна № 1, 3, 10, 13, 20, 22.

Тема 11. Поведінка натовпу в екстремальних ситуаціях

1. Поняття натовпу. Різновиди натовпу.
2. Основні концепції масової поведінки.
3. Специфіка поведінки людей у натовпі. Правила поведінки.

Література: основна № 1-6, 8, 10, 15; допоміжна № 1, 3, 7, 10, 14, 18.

Тема 12. Суїцидальна поведінка

1. Поняття суїциду. Форми самогубств.
2. Причини і чинники суїциду. Чинники підвищення ризику суїцидальної поведінки.
3. Шляхи профілактики суїцидальної поведінки засуджених. Рекомендації щодо ефективного проведення бесіди із суїцидентом.

Література: основна № 1-3, 8, 10, 18; допоміжна № 1, 3, 7, 11, 19, 20.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

1. Розкрити суть міждисциплінарного визначення психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях.
2. Стрес-фактори, які визначають екстремальність ситуації.
3. Охарактеризувати типи життєвих криз особистості.
4. Систематизувати основні методи психології екстремальних ситуацій та оформити їх у вигляді таблиці.
5. Розтлумачити феноменологію понять "стрес", "психічна напруженість", "психологічний стрес", "синдром емоційного вигорання".
6. Визначити основні клінічні ознаки синдрому гострого горя.
7. З'ясувати, яка психологічна допомога надається дитині в залежності від стадій переживання горя.
8. Основні напрямки діяльності практичних психологів щодо зниження рівня психічних втрат та психічної недієздатності серед персоналу аварійно-рятувальних служб та військовослужбовців.
9. Описати методіку "копінг-поведінка" в стресових ситуаціях.
10. Визначити, які проєктивні методіки доцільно застосовувати у психології екстремальних ситуацій.
11. Особливості психологічної допомоги ветеранам АТО.
12. Методи психологічної роботи з психотравмою.

Література: основна № 1, 2, 5, 10-13; допоміжна № 2-5, 10, 21.

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді рукописного есе обсягом до 5 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем. При написанні есе доцільним буде скористатись порадами за посиланням: <https://zno.if.ua/?p=985>.

Тематика есе:

1. Життєві кризи особистості.
2. Проблема екстремальності у сучасній психологічній науці.
3. Чинники психологічного впливу на персонал ДСНС в умовах екстремальної ситуації.
4. Толерантність до стресу як провідна проблема психології здоров'я.
5. Сучасний стан дослідження професійного стресу серед фахівців ризиконебезпечних професій.
6. Депресивні розлади як відповідь на стресові ситуації: етіологія, клінічні ознаки, патогенез та психокорекція.
7. Психологічні технології стресостійкості особистості.
8. Стан тривоги як форма психічної реакції на травматичні події.
9. Образа як реакція особи в екстремальних ситуаціях.
10. Поведінкові реакції дітей та підлітків на смерть близької людини.
11. Основи консультування суїцидальних клієнтів.
12. Програма профілактики суїцидальної поведінки осіб різних вікових груп.
13. Алкоголізм як деструктивний вихід з кризової ситуації.
14. Профілактика професійного стресу серед персоналу аварійно-рятувальних служб.
15. Депресія осіб як типова реакція людей в екстремальних ситуаціях.
16. Синдром набутої безпорадності в осіб в умовах екстремальної ситуації.
17. Роль почуття гумору у подоланні наслідків дії травматичної ситуації.
18. Психологічні портрети терориста та її жертви.
19. Психічні травми, викликані військовими діями.
20. Віддалені наслідки аварії на Чорнобильській АЕ.
21. Жорстоке ставлення до дітей як соціально-психологічна проблема.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою, відображеною в таблиці 1

Таблиця 1

Назви розділів і тем	Всього	Форми роботи			
		Лекції (ведення конспекту)	Семінари	Практичні	Самостійна робота
Розділ 1. Психологія стресу як наука					
Введення у психологію стресу	3	1	-		2
Теорії та моделі стресу	8	1	5		2
Сучасні погляди на вчення про стрес, його сутність та особливості	8	1	5		2
Розділ 2. Особливості психології стресу					
Фізіологічні механізми стресу	8	1	5		2
Причини виникнення та розвитку стресу	8	1	5		2
Загальні закономірності розвитку стресу	8	1	5		2
Негативні наслідки стресу та криза горя	10	-	5	3	2

Індивідуальні відмінності в реагуванні на стрес	11	1	5	3	2
Розділ 3. Предмет, проблеми та сучасні дослідження у психології копінг-поведінки					
Аналіз існуючих теоретичних підходів до вивчення копінг-поведінки	3	1	-	-	2
Копінг-поведінка у стресових ситуаціях	3	-	5	-	2
Методики дослідження стресу та копінг-поведінки	8	-	-	6	2
Модульний контроль	8				
Реферат	10				
Всього	100				

Робота на лекції передбачає сприйняття та засвоєння теоретичного курсу, а також фіксацію основних його положень (конспектування). Нарахування балів за роботу на лекціях (по 1 балу за кожен з них) відбувається шляхом перевірки конспектів лекцій. При тому оцінюється: повнота, охайність і грамотність ведення конспекту лекцій. Наявність усіх компонентів роботи на лекціях може бути оцінено за весь курс до 8 балів. За недостатньо повне відображення лекційного матеріалу у конспекті, систематичні пропуски лекційних занять за даний вид навчальної роботи бали нараховуються лише в частині законспектованих лекцій.

Нагадуємо, що під час лекцій та інших занять не припустимо відволікатись розмовами, користуватись мобільними телефонами та іншими гаджетами, порушувати дисципліну в будь-який інший спосіб. Запізнення на лекцію так само не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття студента, що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Пропущені лекції слід відпрацювати, переписавши конспект та продемонструвавши його викладачу, при цьому слід бути готовим відповісти на його питання за змістом лекції.

Ваша активна **участь на семінарському занятті** може принести вам до 5 балів (разом з доповненням). Відповідь на семінарському занятті оцінюється за наступними критеріями:

- **5 балів** – курсант (студент) у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.
- **4 бали** – курсант (студент) володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.
- **3 бали** – курсант загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стислу характеристику питання.
- **2 бали** у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.

1 бал – курсант за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу практично не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже відсутні.

Доповнення на семінарському занятті оцінюється в 1 бал та передбачає стислий виступ (повідомлення) у розвиток положень, висловлених доповідачем. Доповнення не повинно повторювати аргументацію та фактичний матеріал основного доповідача. Цінність доповнення пролягає у вмінні привернути увагу до тих аспектів обговорюваного питання, що не знайшли свого висвітлення у виступі основного доповідача. При оцінюванні доповнень курсантів їх кількість має значення.

Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Виконання завдань самостійної роботи оцінюється за наступними критеріями:

- повнота, охайність і грамотність ведення конспекту;
- наявність матеріалу для висвітлення питань винесених на самостійну роботу.

Самостійна робота оцінюється викладачем з розрахунку до 2 балів за кожну тему. Таким чином, за всі необхідні для самостійного опрацювання завдання можна отримати 22 бали.

Реферат оцінюється за наступними критеріями: відповідна форма, грамотність, охайність, науковість, достатня кількість використаної літератури (5 джерел). За наявності всіх компонентів реферат отримує **10 балів**; обмежена кількість використаної літератури (менше 5 джерел) і бідність змісту – 6 бали; за неохайне оформлення, поверхове відображення обраної теми, суттєві помилки – 3 бали.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді усного **заліку**, на якому студент (курсант) може отримати **до 20 балів** залежно від повноти та обґрунтованості відповідей. Якщо під час проходження курсу студент (курсант) набрав хоча б 60 балів, то має право не здавати залік, вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Залікові питання складаються на основі програми курсу і адекватно відображають зміст усього навчального матеріалу курсу. Результати складання семестрових заліків оцінюються за шкалою «зараховано», «не зараховано» в національній шкалі оцінювання та за шкалою ECTS відповідно до загальної кількості набраних балів.

Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою
					екзамен
90-100	A	відмінно	Студент (курсант) виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.	Високий (творчий)	відмінно
82-89	B	добре	Студент (курсант) вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи та задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре
74-81	C		Студент (курсант) вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.		
64-73	D	задовільно	Студент (курсант) відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє	Середній (репродуктивний)	задовільно

			знання та розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.		
60-63	Е		Студент (курсант) володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	Студент (курсант) володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Студент (курсант) володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання та відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.		

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

Список рекомендованих джерел

Основна:

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. О.В.Тімченка. К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
2. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір»: навчально-методичний посібник / [Богданов .О., Гніда Т.Б., Залеська О.В., Лунченко Н.В., Панок В.Г., Соловійова В.В. / за заг. ред. Богданов С.О., Панок

- В.Г.] Київ: НаУКМА, ГЛПФ Медіа, 2017. 208 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11847>.
3. Кризова психологія: Навчальний посібник / За ред. Тімченка О.В. Х.: НУЦЗУ, 2010. 401 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://extrpsy.nuczu.edu.ua/sites/all/books/kryzova.pdf>.
 4. Кулеша-Любінець М.М. Техніки психологічної допомоги та самопомоги особі у екстремальній ситуації: навчально-методичний посібник / М.М.Кулеша-Любінець. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2017. 72 с.
 5. Левченко К.Б. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник / Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М. К. : Агентство “Україна”. 2015. 176 с. Електронний ресурс. Режим доступу: 20151023114554_simyi_z_ditmy_v_period_viysk_konfliktu.pdf.
 6. Лефтеров В.О. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: монографія / Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. 324 с.
 7. Мартіна Мюллер Якщо ви пережили психотравмуючу подію / Мартіна Мюллер. Львів: Видавництво УКУ, Свічадо, 2014. 120 с.
 8. Панок В.Г. Методичні підходи до надання психологічної допомоги потерпілим від техногенної катастрофи / Центр. соц. експертиз і прогнозів ін.-ту соціол. НАН України та ін. К., 1999. 104 с.
 9. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін. за ред. З. Г. Кісарчук. К.: ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. 207 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://inpsy.naps.gov.ua/userfiles/files>.
 10. Психологічна підтримка в умовах екстремальних ситуацій: підхід резилієнс: навч.- метод. посіб. / [Н.Гусак, В.Чернобривкіна, В. Чернобривкін, А. Макименко, С. Богданов, О.Бойко; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. Ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : НаУКМА, 2017. 92 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/246>.
 11. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Титаренко Т.М. – К.: Либідь, 2003. 376 с.
 12. Шевченко О.Т. Психологія кризових станів: Навч. посіб. / Шевченко О.Т. К., 2005. 120 с.
 13. Яковенко С.І. Соціально-психологічна допомога при екстремальних ситуаціях та критичних інцидентах / Яковенко С.І., Лисенко В.І.; НАН України. Ін-т соціології. Центр соціал. експертиз і прогнозів. К., 1999. 224 с.
 14. Всемирная организация здравоохранения, War Trauma Foundation и World Vision International (2014). Первая психологическая помощь: руководство для работников на местах. Женева: ВОЗ, 2014.
 15. Исаев Д.Н. Детская медицинская психология. Психологическая педиатрия / Исаев Д.Н. СПб.: Речь, 2004. 384 с.
 16. Карсон Р. Анормальная психология / Карсон Р., Батчер Дж., Минека С. 11-е изд. СПб.: Питер, 2004. 1167с.
 17. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологии / Под ред. проф. Б.Д.Карвасарского. СПб., 2002.
 18. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология / Менделевич В.Д. М.: Медпрес., 2001.
 19. Моляко В.А. Особенности проявления паники в условиях экологического бедствия (на примере Чернобыльской атомной катастрофы) / Моляко В.А. // Психологический журнал. 1992. №2. С.66-74.
 20. Психогении в экстремальных условиях/ Александровский Ю.А., Лобастов О.С., Спивак Л.И., Щукин Б.П. М.: Медицина, 1991. 96 с.
 21. Психологическая защита в чрезвычайных ситуациях: Учебное пособие / Под ред. Л.А.Михайлова / Михайлов Л.А., Маликова Т.В., Шатровой О.В. и др. СПб.: Питер, 2009. 256 с.
 22. Розов В.И. Психология экстремальных ситуаций: адаптивность к стрессу и психологическое обеспечение: научно-практическое пособие / В.И.Розов. К.: КНТ; Саммит-Книга, 2012. 480 с.

23. Самоукина Н.В. Экстремальная психология: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ», 2000. 288 с.
24. Смирнов Б.А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях Х.: Гумнитарный Центр, 2007. 292 с.
25. Сыропятов О.Г. Психопатология чрезвычайных ситуаций. К.: Наук. світ, 2005. 64 с.
26. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса СПб.: Питер, 2001. 272 с.

Допоміжна:

1. Дорожевец А. Когнітивні механізми адаптації до кризових подій // Психолог. 2004. №17 (травень). С.20-29.
 2. Гриценко Л. Посттравматичний стресовий розлад у дітей: вікові особливості // Психолог. 2004. № 19 (травень). С. 10-16.
 3. Миронець С.М. Негативні психічні стани рятувальників в умовах екстремальної ситуації: Монографія К.: Консультант, 2008. 232 с.
 4. Клінічна психодіагностика: Практикум / Ред.-упор. М.В.Миколайський. Івано- Франківськ: Місто НВ, 2006. 228 с.
 5. Корнієнко І. Психологічна допомога дітям, що зазнали травми внаслідок катастрофи // Психолог. 2004. № 46 (грудень). С.8-12.
 6. Кулеша-Любінець М.М. Психологічне благополуччя підлітків, переселених із зони збройного конфлікту // Актуальні проблеми практичної психології: збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Глухів, 10-11 листопада 2016 року) / МОНУ, ГНПУ ім. О.Довженка [та ін.]; відп. ред. В.М.Поліщук. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О.Довженка, 2016. С.104-108.
 7. Овсяннікова Я.О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок екстремальної ситуації // Право і безпека. 2012. №1 (43). С. 317-321.
 8. Василюк Ф.Е. Жизненный мир и кризис: Типологический анализ критических ситуаций // Психологический журнал. 1995. №3. С. 90-101.
 9. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства М.: Медицина, 1993.
 10. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных ситуациях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. 1994.Т.15. №1.
 11. Аргайл М. Психология счастья М.: Прогресс, 1990. 336 с.
 12. Бодров В.А. Система психической регуляции стрессоустойчивости человека-оператора // Психологический журнал. № 4. 2000. С. 32-40.
 13. Бурлачук Л.Ф. Введение в психологию жизненных ситуаций. М., 1998.
 14. Экстренная психологическая помощь: Практическое пособие / М.А.Крюкова, Т.И.Никитина, Ю.С.Сергеева; Центр экстренной психологической помощи. М.: НЦ ЭНАС, 2003. 63 с.
 15. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков: анамнез, этиология и патогенез. Л., 1988.
 16. Зеленова М.Е. Психологические особенности посттравматических стрессовых состояний у участников войны в Афганистане // Психологический журнал. 1997. №2. С. 34-49.
 17. Психология здоровья: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии. Под ред. Г.С. Никифорова. СПб и др.: Питер, 2003. 606 с.
 18. Стрелков Ю.К. Психология жизненных кризисов и значимых событий // Психологический журнал. 1993. Т.13. №5. С.75-86.
 19. Тарабрина Н.В. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы // Психологический журнал. 1992. № 2. С.14-29.
 20. Холмогорова А.Б. Психологическая помощь людям, пережившим травматический стресс М.: МГППУ, 2006. 112 с.
- Щербатых Ю.В. Психология стресса / Щербатых Ю.В. М.: Издательство Эскиммо, 2005. 304 с.

Інформаційний ресурс:

1. Бібліотека ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Бібліотека ім. В.Г. Короленко. URL: <http://korolenko.kharkov.com/>
3. Бібліотека ХНТУСГ. URL: <https://library.khntusg.com.ua/>
4. Електронна бібліотека. URL: <http://lib.meta.ua/>

5. Студентська електронна бібліотека URL: <http://www.lib.ua-ru.net/>
6. Нормативно-правова база України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>